

הלכות השנה השביעית לילדים

מעובד מתוך הספר "ושבתה הארץ"
למרן הרשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א
אחריות עריכה: הרב משה עמיאל

א. חובת להתכונן. חובה ללמוד לפני שתיכנס השנה השביעית את כל הדינים השייכים לשמיטה בכדי לדעת את האסור והמותר, ולפחות מיום ט"ו באב הקודם לה (א, א).

ב. תוספת שביעית¹: בזמן הזה מותרות עבודות האדמה בשנה הקודמת לשביעית עד ערב ראש השנה. אומנם, לגבי שתילה וזריעה יש הבדל בין מצבם של עצי אילן לבין ירקות, וצריך לשאול שאלת רב (א, ב-י).

ג. בשנה הקודמת לשביעית, יש להקדים ולעשות מלאכות הנדרשות בקרקע ובצומח בכדי להימנע מלהידחק בהם בשנה השביעית (א, יב).

ד. חובת מצוות השנה השביעית היא רק בארץ ישראל שנאמר בה (ויקרא כה, ב) כי תבואו אל הארץ, והיא נוהגת בין בזמן שבית המקדש קיים ובין בזמן שעדיין איננו קיים (א, ב). אומנם קיים בירור בדברי חכמים לגבי גבולות הארץ, וישנם מקומות שבהם נוהגת מצוות השביעית באופן חלקי (ב, ו-י).

ה. חובת מצוות השנה השביעית חלות מא' לחודש תשרי שהוא ראש השנה ועד סיום השנה ביום כ"ט באלול (ב, יג).

ו. לתוקף מצוות השביעית בזמן הזה: חכמים נחלקו האם חובתה כיום מדאורייתא (התורה), או שחובתה רק מדרבנן (מדברי חכמים), ולמעשה לרוב הפוסקים חובת המצווה היא מדרבנן. הברור הזה משמעותי לגבי מצבי-ספק וכן להגדרת העונש למי שעובר על המצווה (ב, א-ג).

ז. נאמר בפסוקי המצווה "וצוית את ברכתי לכם בשנה השביעית", וזו עובדה ברורה במציאות שגם בזמן הזה קיימת ברכת ה', ועם קיום מצוות השבתת הקרקע ממלאכה מתברך היכול בארץ בשפע (ה, ב).

ח. חישוב שנת השמיטה נדון בדברי החכמים. למעשה אנו יכולים לחשב ולמצוא את השנה לשמיטה על ידי חלוקת מספר השנים לבריאת העולם לשבע. לדוגמא: שנת ה'תשס"ח = 5768, נחלק ל-7 והתוצאה תהיה 824, וכאשר התוצאה היא ללא שארית זה מציין את שנת השמיטה (ב, יא-יב).

ט. חובת מצוות השמיטה היא גם על האדם – שישבות ממלאכה, וגם הארץ – שלא תעובד במלאכות האסורות. לכן, במלאכות האסורות צריך להימנע מעשייתן גם על ידי גורם מכני או אלקטרוני, מלבד מקרים חריגים שהותרו על ידי חכמי הדור (ג, א-ב. ג, טו). ואסור ליהודי לעבוד אפילו בשדה של נוכרי (ג, טז).

י. ארבע מלאכות אסורות מפורשות בתורה והן: זריעה וקצירה בצמח האדמה, וזמירה ובצירה בפרי העץ. אולם, מלאכות הנטיעה והחרישה אסורות בזמן הזה מדרבנן (ג, ד), וחכמים עוד החמירו במלאכות נוספות העלולות להכשיל באיסורי התורה הללו (ג, ה).

¹ **תוספת שביעית**: הגדרה הלכתית לתקופת הזמן שלפני ואחרי השנה השביעית, שחלים בה איסורים ממצוות השמיטה הן מהתורה והן מתקנת חכמים. מימי רבן גמליאל ועד היום, בטלה חובת תוספת שביעית, מלבד איסור נטיעה שנותר באיסור.

יא. הכלל לגבי מלאכות האסורות והמותרות בשנה השביעית הוא: כל מלאכה שהיא לקיום העץ או האדמה ("לקיומיה") – מותרת, אבל כל מלאכה שמשביחה את העץ או את האדמה ("לאברוייה") – אסורה. (ג, ו. ג, ח). במקום שיש ספק, צריך לשאול שאלת רב (ג, ז. עוד ג, ט-יד).

יב. אסור לזרוע בשנה השביעית, לא זרעים ולא ירקות. פעולת הזריעה כוללת הצמחה חדשה או השבחת הצומח. והאיסור הוא לזרוע בכל דרך שהיא בקרקע או בעציץ נקוב, ואפילו בתוך בית (כל מקום מתחת לגג ובתוך מחיצות) (ד, א-ז).

יג. לזרוע מעל מצע מנותק לגמרי מהקרקע ובתוך חממה שיש לו גג ודפנות, מותר (ד, ו-ח). וכן לזרוע בגידולי מים, מותר (ד, ט-י).

יד. יש עוד מלאכות הנחשבות כ"תולדות" של מלאכת הזריעה, מכיוון שהן מטיבות ומשביחות את הצומח, וחכמים אסרו אותן, כגון: ריבוי השקיה, השמדת עשבייה, דילול, ריסוס, דישון, יישור וכדומה (ד, יא-כא).

טו. השקיה או זיבול, אם הם נעשים לצורך קיום והצלת הצומח מותר, אבל להשבחת הצומח אסור, ולכן זה מחייב שיקול זהיר לגבי כמות ההשקאה או סוג הזיבול (ד, יב-יד). ומותר לעשות ערוגות למילוי מי ההשקיה (ד, טז).

טז. אסור לנטוע בשנה השביעית, הן אילני מאכל והן אילני סרק, לכל סיבה שהיא (ה, א-ג). האיסור כולל נטיעת שתיל או ייחור, וכן תולדות נטיעה בדרך של הרכבה או הברכה (ה, ב. ה, ו). מי שנטע בשוגג חייב לעקור (ה, ד).

יז. העברת עציץ כרוכה באיסור נטיעה, ולכן אין להעביר עציצים הן בבית והן מחממה. מי שחייב להעביר עציץ חייב לעטוף אותו מכל צדדיו ורק באופן כזה יעביר (ה, ה).

יח. אסור לזמור בשנה השביעית. פעולת הזמירה היא חיתוך ענפים על מנת לסייע להתפתחות הצמח, ולכן כל זמירה למטרה זו אסורה (ו, א-ג).

יט. חיתוך ענפים לצורך מצווה כהורדת סכך לסוכה, או למניעת הפרעה מותרת (ה, ד).

כ. אסור לקצור

יש לי מושג!

תוכנית שינון מושגים (בסדר א-ב)

בנושא שנת השמיטה

הנחיות למידה:

1. המושג – הוא מפתח להבנה וללמידה של כל נושא או מקור.
2. כל מושג פותח נושא ללמידה. המושג מתמצת הגדרה מרכזית אחת בנושא.
3. שימו לב, המשפט הפותח בהגדרת המושג הוא המשפט העיקרי. לאחריו באה השלמה והעשרה.

א'

אב מלאכה: הגדרה לסוג המלאכות המרכזיות, שהן מלאכות דאורייתא, האסורות מהתורה בשנה השביעית.

אבק שביעית: כינוי כולל לאיסורים קלים בשנת שמיטה שגם הם אסורים מהתורה, כמו האיסור לסחור בגידולי השנה השביעית.

אברוי: מלה בארמית שפירושה הוא השבחה. במלה זו מכנים את המלאכות הנעשות במטרה להשביח ולהצמיח את הצומח, והן האסורות בשנה השביעית.

אוספי שביעית: כינוי שלילי לאנשים האוספים ומוכרים בדרך אסורה את היבול הגדל בשנת השביעית.

אוצר בית דין: הגדרת מרכז מוסמך של בית דין, המאפשר את חלוקת היבול הגדל בשנה השביעית. פעולה זו מהווה פתרון לבעיית החקלאים, הן עי חלוקת הפירות באופן מסודר, והן בסיוע כלכלי המאפשר לגבות מהאנשים המקבלים את דמי ההוצאה עבור הטיפול בחלוקת היבול. ההדגשה כאן היא שהתשלום שנגבה עבור פעולה זו, איננו עבור עצם הגידול מפני שאסור לסחור בשנת השמיטה, אלא הוא מחושב מצרכי הטיפול הארגוני במערכת החלוקה.

אוצר הארץ: כינוי ידוע לאיגוד ארגוני שהוקם ביוזמת מכון התורה והארץ וועדת רבנים לעניין מצוות השמיטה, על מנת להקים מוקד שיווק ליבול השנה השביעית בהתאם לסדרי עדיפות נכונים לצרכן.

אוקמי: מלה בארמית שפירושה הוא לקיים. במלה זו מכנים את המלאכות הנעשות במטרה לקיים את הצמח שלא יינזק או יתייבש, באופן המאפשר להמשיך ולקיים את הצומח שהיה כבר גדל מלפני השנה השביעית.

אין קניין לגוי בארץ ישראל: הגדרה הלכתית הקובעת שאין להקנות לגוי קרקע בארץ ישראל, הנלמדת מהציווי בתורה לא תחנם. הגדרה זו מתייחסת בהכללה גם למצב עובדתי שיש קרקע לגוי, ולכן קרקע זו מופקעת ואיננה חייבת במצוות מסוימות התלויות בארץ.

אכילת פירות שביעית: כותרת המביעה את היחס הקיים כלפי היבול החקלאי הגדל בשנה שביעית, שחלה עליו קדושה בשנה זו. היחס ליבול זה מצריך שמירה והקפדה בכמה עניינים המוגדרים בקדושת שביעית. ערך נוסף נלמד מדברי הרמב"ן, המגדיר לשיטתו גם מצוות עשה מיוחדת המתקיימת בעצם אכילת יבול השנה השביעית, מתוך הפסוק והייתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כה, ו).

ארגונא: כינוי למס כספי שמוטל עי השלטון על השדות. כינוי זה נזכר כבר בימי התלמוד, ושימש כגורם להקל ולהתיר עבודות מסוימות בקרקע על מנת שהחקלאי יוכל לעמוד בעול תשלום המס (בדומה למעשהו של רבי ינאי הנזכר בגמ' סנהדרין דף כו ע"א). גם כיום העניין משמש כגורם מרכזי בדיון פוסקי ההלכה על מנת להתיר עבודות מסוימות בשביעית.

ב'

ביעור מעשרות: מצווה מהתורה המחייבת להפריש את כל התרומות והמעשרות ולתת אותם לבעליהם: לכהן, ללוי ולעני. הביעור נעשה פעמיים במחזור שבע שנות השמיטה: בערב פסח של השנה הרביעית לשמיטה - ביחס ליבול שגדל בשלוש השנים הקודמות, ובערב פסח של השנה השביעית – ביחס ליבול שגדל בשלוש השנים האחרונות.

ביעור שביעית: מצווה מהתורה המחייבת להפקיר סוגי פירות המצויים בבית, על מנת לאפשר עקרונית שכל אדם יוכל לקחת מהם. זו אחת מהמצוות המוגדרות בערך של קדושת שביעית, והיא חלה כאשר מסתיימת העונה ואין יותר פירות מסוג מסוים בשדה, ועדיין ישנם בבית, והאדם חייב להפקירם מביתו ולהוציאם בפני שלושה אנשים.

בית - לעניין שביעית: מונח זה נובע ממחלוקת הפוסקים בהגדרת תנאי המקום המחייב באיסורי שביעית: האם רק בשדה ולא בבית, או שמא גם בתוך בית, או גם בחצר ושדה כשהפעולה מתחת לתקרה.

בצירה: כינוי לאחת מארבע המלאכות האסורות מהתורה בשנה השביעית. הגדרת איסור בצירה קובעת רק איסור חלקי, באופן שאסור לבצור כדרך שבוצרים בכל שנה את כל השדה בבית אחת, אך מותר בשינוי.

ג'

גבולות הארץ: תחום הארץ הקובע את המקומות בהם חלה מצוות השמיטה, הן לגבי איסורי המלאכה והן לגבי קדושת היבול. הגדרת הגבולות נדונה בין הפוסקים, ביחס לאזורי כיבוש שהתקיים עי עולי מצרים, הרחבת שטח בסוריא עי דוד המלך ועוד כיבוש מאוחר של עולי בבל.

גיבורי כח עושי דברו: תואר הערכה רבה שניתן לשומרי שביעית עי חכמים, שדרשו זאת בפסוק זה הנזכר בתהילים (קג, ב).

גידולי מים (בלועזית: הידרופוניקס): שיטה בה מגדלים צמחים בתוך בריכות גידול של מים, הכוללים מלחים וכל מה שדרוש לצמח. שיטה זו פותחה במקורה כדי לאפשר חקלאות בשטחים צחיחים היבשים ממקורות מים, והיא התקבלה גם כשיטת גידול מותרת בשנת השמיטה. שיטה זו מותרת ע"פ הכלל הקובע כי צמחים שגדלו בתוך בית ובמנותק מאדמה, אין עליהם דיני שביעית, ולכן מותר לגדל צמחים בגידולי מים בשנת השמיטה.

ד'

דמי שביעית: הגדרה לכסף הניתן תמורת פירות הקדושים בקדושת שביעית, כאשר הכסף שמתקבל נעשה גם הוא קדוש בקדושת שביעית.

ה'

הבלעה / הקפה: כינוי לדרכי קנייה, בהתייחס לאיסור מסחר ותוקף קדושת שביעית ביבול: הבלעה – קניית יבול שביעית בתוך מכלול של הוצאות שיווק ושכר טרחה וכדומה (ע"פ הרב קוק בדרך קניה זו מגוי מתבטלת קדושת שביעית מהיבול). הקפה – מכירה באשראי לתשלום מאוחר (בדרך קניה זו לא מתבטלת קדושת שביעית מהיבול).

היתר מכירה: פתרון הלכתי חד-שנתי בשנת השמיטה, עקב מצב חקלאי מאולץ והכרחי לסייע ביד החקלאות והחקלאים ביישובי ארץ ישראל. הפתרון התחדש לפני כ-150 שנה. הוא נדון מידי שנת שמיטה מחדש, ומקל עי מכירת האדמות לנכרי, בהתאם להלכה הקובעת שאין באדמת נכרי קדושת הארץ. לאחר המכירה לנוכרי אפשר לעבד את האדמה ההיא במלאכות האסורות מדרבנן, ומותר לאכול את היבול שצמח בה.

הפקעה: הגדרה הלכתית קבועה מראש למעמדו של היבול החקלאי הגדל בשנה השביעית, והוא שע"פ התורה היבול הפרטי מופקע ומופקר מהאדם הפרטי להיות מותר בשימוש לכל יהודי.

הפקר: הגדרה לאחת המצוות המתחייבות מקדושת השנה השביעית, והיא החובה להפקיר את הפירות משימוש פרטי לשימוש כל יهودי שרוצה.

הקהל: מצווה החלה בחג הסוכות שלאחר השנה השביעית. במצווה זו מקהילים את כל העם לבית המקדש, והמלך היה קורא לפנייהם פרשיות מסוימות מספר דברים. כיום המצווה לא חלה, אך משתדלים לערוך כנסים חינוכיים לעורר זכר למצווה.

הרשאה: דרך הלכתית ומשפטית הנעשית בכתב של ייפוי כוח לפעול בשם בעל הקרקע. כתב ההרשאה נדרש בשנה השביעית בכמה עניינים: העברת היבול לאוצר בית-דין, מכירת הקרקע לנוכרי, ושטר פרוזבול ביחס לחובות כספיים.

השקיה: כינוי חקלאי להשקאת הצמח במים. בשנה השביעית מותר להשקות רק לקיום הצמח בלבד, ואסור להוסיף באופן המשביח אותו.

השרישה: כינוי חקלאי לקליטה או העמקה של שורשי הצמח באדמה. בשנה השביעית אסור מהתורה לשתול ולא לזרוע ולא בכל דרך המשרישה את שורשי הצמח בקרקע.

י'

יצויותי את ברכתי: הבטחת אלוהית לעם ישראל, כי בזכות שמירת השנה השביעית הקב"ה יברך אותנו באופן שיבול השנה השישית יתברך ויספיק גם לשנה השביעית וגם לשנה השמינית. הפסוק נזכר בויקרא כה, כ.

ז'

זיבול: פעולה חקלאית המדשנת את הצח בזבל אורני ומשביחה את גידולו. בשנה השביעית אסור לדשן קרקע זרועה (כאיסור זרע) ואפילו לא קרקע ריקה (כאיסור חרישה). במידה וקיום מותנה בדישון רגיל ושגרת נהגים להקל בכמות מדודה בהתאם.

זכר למצוות השמיטה: כינוי להשאת קרקע הנשמרת באיסורי השנה השביעית, במקרה של היתר מכירה.

זמירה: פעולה חקלאית העוסקת בחיתוך ענפים. הזמירה היא אחת מארבע המלאכות האסורות מהתורה בשנה השביעית. פעולה זו נעשית בעצי הגפנים על מנת לדלל את הענפים המכבידים על איכות הגידול.

זריעה: פעולה חקלאית ידועה של זריעה באדמה. הזריע היא אחת מארבע המלאכות האסורות מהתורה בשנה השביעית.

ח'

חממה: מקום גידול צמחים, העשוי להיות אסור בגידול צמחים ואך ורק בהיתרים מסוימים ניתן להתיר לגדל בו באופן מוחלט המנותק מיניקה בקרקע.

חנות שמיטה: מקום המוכר יכול של ירקות ופירות בשנה השביעית לשומרי שמיטה, בהתאם לסדר עדיפות קנייתם בשנה זו.

חנטה: שלב המגדיר בפירות העץ את הבשלת הפרי, באופן המשייך אותו לשנת הגידול. כל פרי – מלבד אתרוג - שחנט בשנה השישית, יהיה מותר באכילה גם אם הוא נקטף בשנה השביעית.

חרישה: פעולה חקלאית של פתיחת הקרקע, אם כהכנה לפני הזריעה ואם כפעולה מרעננת לאחר קצירת היבול. בתורה נאמר: בחריש ובקציר תשובות (שמות לד:כא), ומלשון הפסוק נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל אם הפסוק שייך לשנת השמיטה או דווקא ליום השבת. לדעת רבי עקיבא הפסוק מתייחס לשנה השביעית, ולכן מהתורה קיים איסור חרישה בשנה השביעית.

חשוד על שביעית: כינוי למי שאינו מקפיד על איסורי השנה השביעית, וחכמים הזהירו מלסחור אתו ולא לאכול אצלו.

ט'

טבע / טבעי: כינוי לגידול חקלאי רגיל בקרקע, אשר כלפיו מתייחסים איסורי השנה השביעית, בשונה ממוצר מלאכותי.

י'

יובל: מצווה בתורה המגדירה את שנת החמישים, במחזור שלאחר שבע שמיטות. במצווה זו, שנת היובל דומה לשנת השמיטה, מלבד שמיטת כספים שאינה חלה בה. בנוסף, יש בשנת היובל עוד מצווה הקובעת: כי שדה שנמכרה בשנים שלפניה חוזרת לבעליה הראשונים, וכן עבדים יוצאים לחרות. קיום מצווה זו מותנה בנוכחות של

רוב עם ישראל על אדמתם בארץ, לכן המצווה לא חלה כיום, ולכן מסיבה זו גם שנת השמיטה התלויה ביובל איננה מתקיימת מהתורה כיום.

יצוא: איסור לייצא יבול של השנה השביעית לנוכרים ולא מהארץ לחוץ לארץ, מכיוון שיבול זה קדוש בקדושת שביעית, ואיננו מיועד לאכילת יהודים בלבד, ובארץ ישראל בלבד.

ירק: כינוי חקלאי לגידולים חד שנתיים. בשנה השביעית קיים בירק דין מיוחד והוא: איסור ספיחין. איסור זה קובע, כי ירק שנבט במהלך שנה זו מכל סיבה שהיא, אסור באכילה.

כ'

כיבוש הארץ: הגדרה למצב של אחיזת עם ישראל בארצו. הלכות השנה השביעית בפרט, כמו גם ההלכות התלויות בארץ ועוד מצוות בכלל, מותנות בגבולות הארץ במצב של כיבוש בידי עם ישראל. מושג זה מתייחס לכמה שלבים משמעותיים בכיבוש הארץ:

- (1) כיבוש ראשון – בימי יהושע, עולי מצרים, והם הנכללים בקדושה הראשונה של הארץ.
- (2) כיבוש יחיד – בדומה לכיבוש שעשה דוד המלך בסוריא.
- (3) כיבוש עולי מצרים – מתייחס לכיבוש בימי יהושע, ולא כל חלקי הארץ הללו נכבשו בימי עזרא הסופר.
- (4) כיבוש בבל – לאחר גלות בבל, שהתקדשו עי עזרא הסופר, והם הנכללים בקדושה שנייה של הארץ.

כלאחר יד: כינוי לפעולה הנעשית בשינוי מהרגיל. פעמים ששינוי זה עשוי להקל מהבחינה ההלכתית באיסורי שמיטה.

ל'

לא תחנם: איסור מן התורה למכור קרקע בארץ ישראל לנכרי, בהתאם למפורש בתורה (דברים ז, ב): לא תחנם, וחכמים דרשו לא תתן להם חנייה בקרקע (גמ' עז דף כ' עא). איסור זה מגביל את הפתרון של היתר המכירה, ואלו המתירים סבורים שניתן להקל במכירה זמנית לשנה.

לאכלה: הגדרה מהתורה לשימוש הנכון והמותר ביבול השנה השביעית, בהתאם לכתוב בויקרא כה, ו: לאכלה. מביטוי זה דרשו חז"ל סייגים בקדושת היבול בשנה השביעית, לאכול ולא לסחור ולא להשחית וכו'.

לוח השנה השביעית: לוח שנה המפרט תאריכים חשובים לתקופות מוגדרות בעניין קדושת שביעית ואיסור ספיחין, המשתנים בסוגי הירק והפרי.

לקיטה: פעולה של איסוף, המתייחסת בשנה השביעית לשלב בירק ובאתרוג, המגדיר את שייכותו לשנה בהתאם למועד בו הוא נלקט.

מ'

מה עניין שמיטה להר סיני: ביטוי בלשון חכמים הנזכר ברש"י (ויקרא כה), המלמד על חשיבות מצוות השמיטה, במה שהתורה כתבה כי מצוות השמיטה לכל כלליה ופרטיה ניתנה בהר סיני, וממנה אנו למדים כך לכל המצוות כולן. (ביטוי זה משמש בטעות כפתגם המבטא חוסר התאמה בין עניינים).

מוצאי שביעית: כינוי לשנה השמינית הבאה לאחר השנה השביעית. חכמים ייחסו לשנה זו במיוחד את תקוות הגאולה.

מכירת הקרקע: הצעת פתרון הלכתית במקרים חריגים של קשיים במצב החקלאות והחקלאים בארץ. ההצעה מסתמכת על דעות חכמים המתירים במקרה כזה למכור במכירה זמנית לשנה זו בלבד את הקרקע לנוכרי, ועי"כ מותר לבצע עבודות מסוימות מדרבנן ומותר לאכול את היבול הצומח בה.

מלאכות מדאורייתא: הגדרה לארבע סוגי מלאכה בקרקע האסורים מהתורה: זריעה וקצירה - בפרי האדמה הנזרע, זמירה ובצירה - בפרי האילן.

מלאכות מדרבנן: הגדרה לעוד סוגי מלאכות שחכמים החמירו לאסור בשנה השביעית. הכלל שקבעו חכמים הוא: כל מלאכה בקרקע ובגידולי קרקע שרגילים לעשות כדי לטפח ולהשביח את הצמח אסורה, אך פעולה לקיום הצמח מותרת.

מצוות התלויות בארץ: כינוי לשבע-עשרה המצוות הקשורות באדמת הארץ, הן בירק והן בעצי הפרי, וחובתם חלה אך ורק בארץ ישראל.

נ'

נביטה: שלב חקלאי המגדיר את בקיעת הצמח. חכמים דנו לגבי ירק שנבע בשנה השישית אך נלקט בשנה השביעית, אם חלה בו איסור ספיחין.

נטיעה: פעולה חקלאית המגדירה שתילה בקרקע. פעולה זו תתכן בכמה אפשרויות: שתיל, ענף ייחור, הברכה של ענף המכופף אל תוך הקרקע, או הרכבה של ענף בענף עץ. פעולה זו אסורה בשנה השביעית.

ניכוש: פעולה חקלאית של הוצאת עשבייה. פעולה זו אסורה מדרבנן.

נוכרי: כינוי כלל לגויים מעמי העולם. בשנה השביעית נזכר הנוכרי במסגרת האיסור להאכיל מפירות שביעית לנוכרי. כמו"כ, חכמים דנים בהצעת פתרון של היתר מכירה הנעשה עם נוכרי.

ס'

סדרי עדיפות בקניית פרי וירק בשנת השמיטה: הגדרה הלכתית הקובעת עדיפות בהשגת יבול מהשנה השביעית, עקב איסורי המלאכה התלויים בגידול הצומח בשנה זו. סדרי העדיפות שנקבעו עי וועדת הרבנים לשנת השמיטה באוצר הארץ הם כך:

- (1) גידולים מהשנה השישית – מותר לכל, אין קדושת שביעית, אך מוגבל בכמות.
- (2) שיווק עי אוצר בית דין – מהדרין לכל. בעיקר לפירות, וכן לירקות בתחילת שנה. הפירות הם בקדושת שביעית. אך לא מאפשר זריעה ולכן מוגבל לירקות.
- (3) גידולי מצעים מנותקים – מהדרין לכל. ומאפשר זריעה המועילה גם לירקות. אין קדושת שביעית. אך הביצוע יקר.
- (4) גידולים מקרקע היתר מכירה – מחלוק. באין פתרון טוב אחר, מקילים בפירות כי אין בהם איסור זריעה. לדעת הרב קוק, כאשר הזריעה בידי הגויים, אלה עדיפים ע"פ יבוא מחול.
- (5) גידולים מאזור הערבה הדרומית וגוש קטיף. אין איסור ספיחין, ולכן מקילים לירקות בצירוף היתר מכירה.
- (6) תוצרת יבוא ושל נוכרי. נמנעים כדי לתמוך בחקלאים יהודים וכו'.

סוחר שביעית: כינוי שלילי לאנשים שעוברים עבירה וסוחרים בפירות שביעית. הם נחשדים בגזל, ולכן הם פסולים מלהעיד עד שיעשו תשובה ויוכיחו נתינת צדקה וחסד.

ספיחין: כינוי לירקות או קטניות שצמחו מאליהם בשדות או נשרו בעונת הקטיף הקודמת. מדין התורה מותר לאכול מהם בשנה השביעית, אך חכמים חששו מפני אנשים שעברו עבירה ויזרעו את שדותיהם בסתר ויאמרו שהצמחים עלו מאליהם, ולכן חכמים אסרו אכילת ספיחין. איסור ספיחין חל רק על ירק וקטנית ולא בפירות עץ.

ע'

עציץ נקוב/עציץ שאינו נקוב: הגדרת עציץ הקובעת אותו כיונק מהקרקע או כאינו יונק, לגבי חובת קיום מצוות התלויות בארץ בו.

- (1) עציץ נקוב – הוא עציץ שיונק ישירות מהקרקע או על גבי מקום המעביר יניקה, ויש בו חור בתחתית או בדופן, או שעלי הצמח יוצאים מחוצה לו או שהוא מונח במקום שאינו מקורה. בעציץ כזה מחייבות כל המצוות ככל צמח הגדל באדמה.
- (2) עציץ שאינו נקוב – שאין לו אפשרות יניקה מהקרקע אלא רק ממה שמשקים בו, ואין בו את הנתונים של עציץ נקוב, ולכן לא חייבים בו במצוות השנה השביעית.

ערב שביעית: תקופת הזמן שלפני השנה השביעית, שכבר חלים בה איסורים מסוימים הנוגעים לשנה השביעית.

פ'

פירות נוכרים: פירות שגדלו בקרקע שהיא בבעלות נוכרי. חכמים נחלקו אם פירות נוכרי בקרקע שבארץ ישראל עדיין חייבים בקדושת שביעית או לא: לדעת רבי יוסף קארו וכך פסק רבי ישראל משקלוב וכן מנהג ירושלים – אין הם חייבים, אך לדעת רבי משה מטראני ובדורנו פסק כך החזון איש – הם חייבים וצריך להחמיר גם בפירות נוכרי.

פירות שביעית: הם היבול שגדל בשנה השביעית, וכשהוא ראוי לאכילה חלה עליו קדושת שביעית.

פרוזבול: תקנת הלל הזקן המבטלת את השמטת החובות הכספיים בשנה השביעית. מדין תורה כל חובות ההלוואות הכספיים שקדמו לשנה השביעית בטלים בשנה השביעית, מלבד חובות שחייבים לבית דין. ולכן הלל תקן שכל אדם יוכל למסור לבית דין את שטרי ההלוואה שחייבים לו, ובית הדין ידאג לגביית חובות אלה.

פרחים: כינוי כללי לצמחים שגדלים לנוי או לריח. למעשה כך נוהגים בהם: פרחים שגדלו לנוי בלבד – אין בהם קדושת שביעית, אך פרחים שגדלו לריח – יש בהם קדושת שביעית.

צ'

צבעים: כינוי לצמחים שמגדלים לצורך ייצור צבעים. חכמים קבעו בהם, שמכיוון שההנאה מהם והביעור שלהם חלים כאחד בזמן הצביעה, חלה בהם קדושת שביעית.

ק'

קדושת אכילה בפרי שביעית: הגדרה הלכתית הנידונה בדברי חכמים בשאלה: מאחר ויש קדושה בפירות השנה השביעית, האם יש ערך של קדושה בעצם אכילתם. לדעת הרמב"ן יש קדושה באכילתם, ולכן יש המהדרים דווקא לאכול מפירות שנה זו.

קדושה ראשונה: הגדרה הלכתית לשטחי ארץ ישראל שנכבשו בידי עולי מצרים ויהושע בן נון, ובהם חלה קדושת ארץ ישראל לגבי כמה מצוות. קדושה זו התבטלה עם כיבוש וגלות בבל.

קדושה שנייה: הגדרה הלכתית לשטחי ארץ ישראל בתקופת עליית עזרא ושיבת ציון מגלות בבל. שטח זה קטן מהשטח שנכבש על ידי עולי מצרים, וחלה בו קדושת הארץ לגבי כמה מצוות.

קדושת שביעית: חובת יחס של קדושה בפירות שצמחו בשביעית. הקדושה מתבטאת בעניינים אלה: אסור להשחית מהפירות, אסור לסחור בהם, אסור לייצא מהם לחול, חובה לבערם ולהפקירם בסוף העונה וכן חובה להפקיר את השדה שהם גדלים בה.

קדושת שמיטה בפירות וירקות: הגדרה הלכתית הקובעת את מעמד היבול בשנה השביעית. קביעה זו מחייבת בארבע מצוות: 1. להפקיר: 2. איסור סחורה: 3. אסור הפסד-השחתה: 4. ביעור.

קצירה: פעולה חקלאית לחיתוך היבול החקלאי, ובדומה לה גם קטיף או בציר. פעולה זו היא אחת מארבע המלאכות האסורות מהתורה בשנה השביעית. חכמים הגדירו את האיסור לקצור בשנה השביעית בהבחנה זו: אסור לקצור כרגיל את כל השדה בבת אחת, אך מותר לקצור בשינוי ובאופן חלקי.

ר'

ראש השנה לשביעית: הוא יום א' בתשרי בשנה השביעית, ממנו ואילך אסורות המלאכות בקרקע ארץ ישראל.

רוב יושביה עליה: הגדרה הלכתית של נוכחות רוב יהודי מוחלט בארץ ישראל, הקובע לגבי כמה הלכות התלויות בארץ, כדוגמת מצוות היובל המותנית בתנאי זה.

ש'

שבת הארץ: כינוי בתורה לשנה השביעית (ויקרא כה, ו). ספר מרכזי בשם זה נכתב עי הראיה קוק זצ"ל בהלכות שמיטה.

שמיטה: הגדרה כוללת למצווה בתורה, המצווה לשבות בשנה השביעית מעבודות קרקע ומחובות כספיים. הגדרה זו באה מהרקע הלשוני המחייב הימנעות מפעילות שהזכרנו (בשורש הלשוני ש.מ.ט. – המלה מבוארת כפעולת זריקה. בהשאלה המלה משמשת ככינוי להפסקה וביטול).

שביעית: הגדרה נוספת וכוללת למצוות השמיטה בתורה. הגדרה זו באה מהרקע החשובי הקובע את השנה השביעית במחזורי השנים למניין בריאת העולם.

שדה: כינוי למרחב גידול צמחים. ישנם כמה סוגי שדות: שדה אילן – מטע לעצי פרי. שדה בור – שדה שאיננה נחרשת ובדרך כלל לא מגדלים בה. שדה זרע – שדה זרועה. שדה כרם – כרם ענבים. שדה לבן – שדה לגידול קטנית או תבואה. שדה ניר – שדה שמיועדת לחרישה. בכל אחת מהשדות הללו חלה חובת השביעית, וכל הגדל בה חייב להיעקר.

שמור: כינוי לפירות שלא הופקרו כדין. חכמים קבעו שהם לא נאסרים באכילה, אך אין לקטוף מהם כרגיל אלא רק כליקוט של עני.

שמיטה בזמן הזה: הגדרה הלכתית לתוקף מצוות השנה השביעית בימינו, כאשר אין רוב יהודי מוחלט בארץ ומצוות היובל בטלה, וממילא גם תוקף מצוות שנת השמיטה התלויה ביובל בטל מהתורה. חכמים נחלקו בעניין, ולמעשה מוסכם שתוקף מצוות השמיטה בימינו חל מדרבנן.

שמיטת כספים: אחת ממצוות השנה השביעית, הקובעת שכל הלוואה כספית מלפני שנה זו וטרם שולמה, היא פוקעת ובטלה והמלווה אינו יכול לגבות אותה. הזמן שקובע לביטול החובות הוא בשקיעת השמש של ראש השנה של מוצאי שביעית, ורק עד אז המלווה רשאי לגבות. הלל הזקן תיקן פרוזבול המאפשר פתרון הלכתית לגביית החובות גם לאחר זמן זה.

שמיטה מדאורייתא ושמיטה מדרבנן: הגדרה הלכתית לקביעת תוקף מצוות השמיטה, בהתאם לתנאים המחייבים בה.

מקור המצווה ידוע בתורה, אולם עקב הגלות ועד הזמן הזה השתנו תנאים שעוררו את הנושא במחלוקת חכמים. יש כמה תנאים הנידונים בהשלכה לקביעה זו, והם: האם קדושה שנייה זו מהתורה או מדרבנן, מצות היובל שבטלה מאחר ואין רוב יהודי בארץ, מניין השנים, ותוקף המצוות התלויות בארץ בזמן הזה. למסקנה למעשה – לדעת רוב הפוסקים, בזמן הזה אנו מקיימים מצוות שמיטה רק מדרבנן. כ"כ הטור (יוד סימן שלא, וספר החינוך מצווה של): ובארץ ישראל שמיטה כעת מדרבנן.

שמיטת קרקע: הגדרה נוספת למצוות השמיטה, המתייחסת לחלק מרכזי במצווה והוא: השבתה והימנעות ממלאכה בקרקע.

ת'

תוספת שביעית: הגדרה הלכתית לתקופת הזמן שלפני ואחרי השנה השביעית, שחלים בה איסורים ממצוות השמיטה הן מהתורה והן מתקנת חכמים. מימי רבן גמליאל ועד היום, בטלה חובת תוספת שביעית, מלבד איסור נטיעה שנותר באיסור.

תרומות ומעשרות: מצווה מהתורה מהמצוות התלויות בארץ, ומחייבות להפריש תרומות ומעשרות מהיבול החקלאי בכל שנה. אומנם, בשנה השביעית אין מפרישים תרו"מ מפירות וירקות שיש בהם קדושת שביעית ככל פרי של הפקר.

מושג זה נדון בדברי חכמים ביחס לפירות שגדלו בקרקע נכרי: לדעת רבי יוסף קארו ומנהג ירושלים – אין בהם קדושה, ולכן חייבים בהם בהפרשת תרומות ומעשרות. אך לדעת רבי משה מטרנאי (המביט) ובדורנו פסק כך החזון איש – יש בהם קדושה ואין בהם חובת תרומות ומעשרות.